

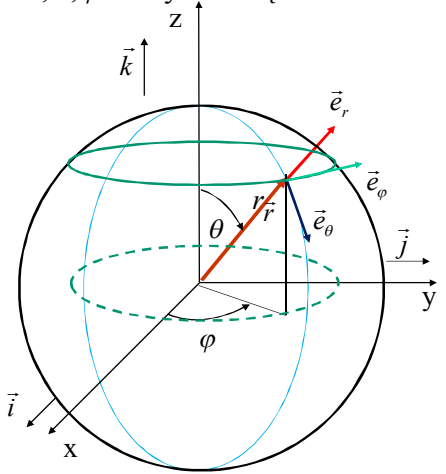
ID

Zadanie 1 (zadanie rozwiązać wykorzystując wzory wyprowadzone w zadaniu 1 z serii 1)

W układzie sferycznym do określenia położenia ciała służą współrzędne r, θ, φ których związek ze współrzędnymi kartezjańskimi dany jest wzorami

$$x = r \cos(\varphi) \sin \theta \quad y = r \sin(\varphi) \sin \theta \quad z = r \cos \theta$$

1) Znaleźć związek pomiędzy wersorami $\vec{e}_1 = \vec{e}_r$, $\vec{e}_2 = \vec{e}_\theta$, $\vec{e}_3 = \vec{e}_\varphi$ sferycznego układu współrzędnych oraz wersorami układu kartezjańskiego $\vec{e}_1 = \vec{i}$, $\vec{e}_2 = \vec{j}$, $\vec{e}_3 = \vec{k}$.

2) Dla punktu materialnego o masie m znaleźć rozkład na składowe we współrzędnych sferycznych wektorów wodzącego $\vec{r}$, prędkości $\vec{v} = \dot{\vec{r}}$, przyspieszenia $\vec{a} = \ddot{\vec{r}}$ oraz momentu pędu $\vec{L} = \vec{r} \times m\vec{v}$.

3) Znaleźć odpowiednie wzory dla układu biegunowego wprowadzonego w płaszczyźnie $z=0$ kładąc $\theta = \frac{\pi}{2}$, $\dot{\theta} = 0$, $\ddot{\theta} = 0$.

Odp.

$$1) \quad \vec{e}_r = \sin(\theta)\cos(\varphi)\vec{i} + \sin(\theta)\sin(\varphi)\vec{j} + \cos(\theta)\vec{k}, \quad \vec{e}_\theta = \cos(\theta)\cos(\varphi)\vec{i} + \cos(\theta)\sin(\varphi)\vec{j} - \sin(\theta)\vec{k}$$

$$\vec{e}_\varphi = -\sin(\varphi)\vec{i} + \cos(\varphi)\vec{j}$$

$$2) \quad \vec{r} = r\vec{e}_r \quad \vec{v} = \dot{r}\vec{e}_r + r\dot{\theta}\vec{e}_\theta + r\sin\theta\dot{\varphi}\vec{e}_\varphi,$$

$$\vec{a} = (\ddot{r} - r\dot{\theta}^2 - r\sin^2\theta\dot{\varphi}^2)\vec{e}_r + (2\dot{r}\dot{\theta} + r\ddot{\theta} - r\sin\theta\cos\theta\dot{\varphi}^2)\vec{e}_\theta + (2\sin\theta\dot{r}\dot{\varphi} + 2r\cos\theta\dot{\theta}\dot{\varphi} + r\sin\theta\ddot{\varphi})\vec{e}_\varphi$$

$$\vec{L} = (\vec{r} \times \vec{p}) = m[0\vec{e}_r - r^2\sin\theta\dot{\varphi}\vec{e}_\theta + r^2\dot{\theta}\vec{e}_\varphi]$$

$$3) \quad \vec{e}_r = \cos(\varphi)\vec{i} + \sin(\varphi)\vec{j}, \quad \vec{e}_\varphi = -\sin(\varphi)\vec{i} + \cos(\varphi)\vec{j}$$

$$\vec{r} = r\vec{e}_r \quad \vec{v} = \dot{r}\vec{e}_r + r\dot{\varphi}\vec{e}_\varphi, \quad \vec{a} = (\ddot{r} - r\dot{\varphi}^2)\vec{e}_r + (2\dot{r}\dot{\varphi} + r\ddot{\varphi})\vec{e}_\varphi$$

$$\vec{L} = (\vec{r} \times \vec{p}) = -mr^2\dot{\varphi}\vec{e}_\theta = mr^2\dot{\varphi}\vec{k}$$

Zadanie 2. Rozważyć toroidalny ortogonalny układ współrzędnych. W układzie toroidalnym do określenia położenia ciała służą współrzędne r, φ, ψ których związek ze współrzędnymi kartezjańskimi dany jest wzorami

$$x = (a + r \cos(\varphi)) \cos \psi$$

$$y = (a + r \cos(\varphi)) \sin \psi$$

$$z = r \sin \varphi$$

gdzie a -stała dodatnia, przy czym $r > 0, 0 \leq \varphi < 2\pi, 0 \leq \psi < 2\pi$.

1) Znaleźć związek między wersorami toroidalnego układu współrzędnych

a) $\vec{e}_r$

b) $\vec{e}_\varphi$

c) $\vec{e}_\psi$

oraz wersorami układu kartezjańskiego.

2) Wyrazić wektory położenia $\vec{r}$ oraz prędkości $\dot{\vec{r}}$ we współrzędnych toroidalnych.

3) Znaleźć we współrzędnych toroidalnych składowe wektora przyspieszenia

a) a_r

b) a_φ

c) a_ψ

Zadanie 3. Znaleźć w układzie biegunowym tor, po jakim w płaszczyźnie równoległej do powierzchni ziemi powinien lecieć samolotem ponadźwiękowym z prędkością o stałej wartości równej v pilot, który chce, aby jego koledzy stojący na lotnisku usłyszeli w tym samym czasie huk silnika z całego toru. Prędkość dźwięku v_d jest znana. Założyć, iż $r(\varphi=0)=r_0$. Założyć ponadto, iż odległość samolotu od lotniska jest znacznie większa od jego wysokości nad lotniskiem. Ruch samolotu rozpatrywać jako ruch zachodzący na płaszczyźnie położonej w stałej odległości od powierzchni ziemi.

Wsk. Składowa radialna prędkości samolotu $v_r = -v_d$, $v_\varphi = \pm\sqrt{v^2 - v_r^2}$

Zadanie 4. Ciało o masie m porusza się pod wpływem siły centralnej opisanej wzorem:

$$\vec{F} = -\frac{\alpha}{r^3} \vec{r} \quad (\vec{r} \text{ - wektor wodzący ciała, } \alpha \text{ - stała})$$

Znaleźć w biegunowym układzie współrzędnych wprowadzonym w płaszczyźnie ruchu równanie toru, po jakim porusza się to ciało. Wiadomo, iż całkowita energia ciała wynosi E i jest mniejsza od zera, zaś moment pędu ciała określony względem początku układu współrzędnych ma wartość

$$L \neq 0. \text{ Założyć iż } \frac{\alpha m}{L^2} > 1. \text{ Ponadto wiadomo iż dla } \varphi = 0 \text{ zachodzi } \frac{dr}{d\varphi} = 0.$$

Wsk. Wykorzystać wzór Bineta i wzór na całkowitą energię ciała. Przy rozwiązywaniu równania różniczkowego wprowadzić podstawienie $u = \frac{1}{r}$.

Zadanie 5. Punkt materialny o masie m porusza się pod wpływem siły centralnej: $\vec{F} = f(r) \frac{\vec{r}}{r}$

(gdzie $f(r)$ pewna nieznana funkcja odległości ciała r od początku układu współrzędnych) po torze danym w układzie biegunowym wzorem:

a) $r(\varphi) = \frac{r_0}{\cos\left(\frac{1}{4}\varphi\right)}$

b) $r(\varphi) = \frac{r_0}{\cos(4\varphi)}$

gdzie φ - kąt określający położenie ciała w biegunowym układzie współrzędnych.

1) Znaleźć wartość prędkości $v = |\vec{v}|$ w zależności od r .

2) Wyznaczyć zależność $\varphi(t)$ - kąta φ od czasu.

3) Wykazać, że wartość siły wywołującej ruch punktu jest odwrotnie proporcjonalna do trzeciej potęgi odległości od centrum siły (początku układu współrzędnych) czyli zachodzi $f(r) = \frac{\text{const}}{r^3}$. Czy siła ta działa w kierunku początku układu współrzędnych czy w kierunku przeciwnym?

Znane są warunki początkowe ruchu $r(t=0)=r_0$, $\varphi(t=0)=0$, $v(t=0)=v_0$.

Wsk. Wykorzystać fakt, że moment pędu jest stały w trakcie ruchu. Zależność wartości prędkości v od r można określić wykorzystując równanie toru $r = r(\varphi)$ oraz wzory określające energię kinetyczną ciała: $T = \frac{L^2}{2m} \left[\left(\frac{d}{d\varphi} \left(\frac{1}{r} \right) \right)^2 + \frac{1}{r^2} \right]$ oraz $T = \frac{mv^2}{2}$. Brakujące stałe można wyznaczyć z warunków początkowych ruchu. Przy określeniu siły wykorzystać wzór Bineta.

Odp. (częściowa)

$$a) v(r) = \frac{1}{4} v_0 \sqrt{1 + \frac{15r_0^2}{r^2}}, \quad \varphi(t) = 4 \operatorname{arctg} \left(\frac{v_0 t}{4r_0} \right)$$

$$b) v(r) = v_0 \sqrt{16 - 15 \frac{r_0^2}{r^2}}, \quad \varphi(t) = \frac{1}{4} \operatorname{arctg} \left(\frac{4v_0 t}{r_0} \right)$$

Zadanie 6. W ruchu pod wpływem siły centralnej punkt materialny o masie m porusza się po spirali logarytmicznej opisanej w układzie biegunowym wzorem $r = ae^{b\varphi}$ ($a > 0, b$ - stałe).

Siła działająca na punkt materialny jest stale skierowana w kierunku początku układu współrzędnych. Znaleźć zależność $\varphi = \varphi(t)$ oraz $r = r(t)$ gdy dla $t = 0$ $\varphi(t = 0) = 0$ oraz w chwili początkowej ruchu

a) wartość prędkości $v(t = 0) = v_0$.

b) wartość siły $|\vec{F}(t = 0)| = F_0$

Wykazać, że wartość wypadkowej siły wywołującej ruch punktu jest odwrotnie proporcjonalna do trzeciej potęgi odległości od centrum siły (początku układu współrzędnych).

Odp. Do punktu a (częściowa) $\varphi(t) = \frac{1}{2b} \ln \left(\pm \frac{2bv_0}{a\sqrt{b^2 + 1}} t + 1 \right) \quad r(t) = \sqrt{\pm \frac{2abv_0}{\sqrt{b^2 + 1}} t + a^2}$

Zadanie 7. Punkt materialny o masie m porusza się pod wpływem siły centralnej. Wartość bezwzględna jego prędkości v jest odwrotnie proporcjonalna do odległości r od centrum siły, którego położenie pokrywa się z początkiem układu współrzędnych tzn. $vr = \text{const}$. Wiadomo ponadto, iż w chwili początkowej $t=0$ spełnione są warunki $r(t = 0) = r_0$, $\varphi(t = 0) = 0$, $v(t = 0) = v_0$, kąt między wektorem wodzącym punktu, a wektorem jego prędkości jest równy

$$\alpha_0 \left(\alpha_0 < \frac{\pi}{2} \right).$$

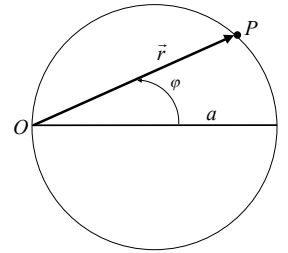
- 1) Wyznaczyć wartość momentu pędu punktu materialnego.
- 2) Wyznaczyć tor ruchu punktu w układzie biegunowym wprowadzonym w płaszczyźnie ruchu o początku w centrum siły wiedząc iż w trakcie ruchu ciała $\dot{\varphi}(t) > 0$.
- 3) Wykazać, że wartość wypadkowej siły wywołującej ruch punktu jest odwrotnie proporcjonalna do trzeciej potęgi odległości od centrum siły. Jaki jest zwrot tej siły?
- 4) Określić wartość siły w chwili czasu $t=0$. Określić wartość energii punktu materialnego przy założeniu iż wartość energii potencjalnej w nieskończonej odległości od centrum siły jest równa 0.

Odp. (do punktu 4) $|\vec{F}(t = 0)| = \frac{mv_0^2}{r_0}, E = 0$

Wsk. Moment pędu $\vec{L} = \vec{r} \times m\vec{v}$ i energia całkowita są stałymi ruchu

Zadanie 8. W ruchu pod wpływem siły centralnej punkt materialny P o masie m porusza się po okręgu o średnicy a przechodzącym przez początek układu współrzędnych O położony w centrum siły. Założyć iż punkt materialny nie przechodzi przez punkt O . Wartość momentu pędu ciała w trakcie ruchu wynosi L

- Wykazać, że wartość siły wywołującej ten ruch jest odwrotnie proporcjonalna do piątej potęgi odległości od początku układu współrzędnych O .
- Znaleźć wartość prędkości ciała gdy znajdowało się ono w odległości r_o od punktu O
- Znaleźć związek między kątem φ a czasem ruchu zakładając, że $\varphi(t=0)=0$ oraz w trakcie ruchu $\dot{\varphi} > 0$, $\varphi < \frac{\pi}{2}$.

Wsk. $r = a \cos(\varphi)$ **Odp. (częściowa).** $t = \frac{ma^2}{4L}(2\varphi + \sin(2\varphi))$

Zadanie 9. Punkt materialny porusza się pod wpływem siły centralnej po lemniskacie o równaniu w układzie biegunowym: $r^2 = 2a^2 \cos(2\varphi)$ gdzie a to stała. Wykazać, że wartość siły wywołującej ten ruch jest odwrotnie proporcjonalna do siódmej potęgi promienia wodzącego, jeśli centrum siły pokrywa się z początkiem układu współrzędnych.

Zadanie 10. Dla ciała o masie m poruszającego się pod wpływem siły centralnej $\vec{F} = -\frac{\alpha}{r^2} \vec{r}$

(α - stała dodatnia) po paraboli o równaniu w układzie biegunowym wprowadzonym w

płaszczyźnie ruchu $z=0$: $r(\varphi) = \frac{P}{1 + \cos(\varphi - \varphi_0)}$ gdzie $P = \frac{L_z^2}{m\alpha}$

znaleźć równanie wiążące czas trwania ruchu z kątem φ . Znana jest z-owa składowa momentu pędu ciała L_z . Założyć iż $\varphi(t=0) = \varphi_0$.

Wsk. Przy rozwiązywaniu równania różniczkowego zastosować podstawienie $\xi = \tan\left(\frac{\varphi - \varphi_0}{2}\right)$.

Odp. $t = \frac{L_z^3}{2m\alpha^2} \left[\tan\left(\frac{\varphi - \varphi_0}{2}\right) + \frac{1}{3} \tan^3\left(\frac{\varphi - \varphi_0}{2}\right) \right]$.

Zadanie 11. Elipsa o dużej półosi równej a oraz parametrze P jest torem ruchu ciała poruszającego się pod wpływem siły centralnej skierowanej w kierunku początku układu współrzędnych o wartości odwrotnie proporcjonalnej do jego odległości od początku układu

współrzędnych. Określić wartość stosunku $\frac{v_P}{v_A}$ gdzie v_P - wartość prędkości ciała poruszającego się

się po elipsie w punkcie położonym najbliżej od początku układu współrzędnych oraz v_A - wartość prędkości ciała poruszającego się po elipsie w punkcie położonym najdalej od początku układu współrzędnych.

Wsk. Równanie parametryczne elipsy w układzie biegunowym:

$r = \frac{P}{1 + \varepsilon \cos(\varphi - \varphi_0)}$ gdzie P - parametr elipsy, ε - mimośród elipsy.

Odp. $\frac{|\vec{v}_P|}{|\vec{v}_A|} = \frac{1 + \sqrt{1 - \frac{P}{a}}}{1 - \sqrt{1 - \frac{P}{a}}}$